

Олексій ГАБ

викладач,
кафедра штурманії та кораблеводіння,
Інститут військово-морських сил
Національний університет «Одеська морська академія», Україна

ОСОБЛИВОСТІ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ МОРСЬКИХ ПОРТІВ УКРАЇНИ

Габ, О. Особливості стратегічного управління розвитком морських портів України / Олексій Габ // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярощук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2018. – Том 28. – № 2. – С. 213-219. – ISSN 1993-0259.

Анотація

У статті визначено, що складність, багатоаспектність і комплексність завдань стратегічного управління розвитком вітчизняних морських портів унеможливають обмеження їх виконання рамками якогось одного наукового підходу до розуміння стратегічного управління розвитком морських портів України. Метою статті є визначення особливостей стратегічного управління розвитком морських портів України. В статті визначено умови та підходи, які вимагають перегляду підходів до стратегічного прогнозування розвитку морських портів України, прокласифіковано державні цільові програми за їх спрямованістю. У результаті дослідження сформульовано методичні положення, що розкривають науковий підхід до підвищення дієвості державного управління розвитком морських портів України.

Ключові слова: морські порти; державна підтримка; конкурентоспроможність; цільові програми; модель; система управління.

Oleksii HAB

Lecturer,
Department of Navigation and Sailing,
Institute of Naval Forces
National University "Odessa Maritime Academy", Ukraine

PECULIARITIES OF STRATEGIC MANAGEMENT DEVELOPMENT OF SEA PORTS OF UKRAINE

Abstract

The article determines that the complexity, multidimensionality and complexity of the tasks of strategic management of the development of domestic seaports make it impossible to limit their implementation within the framework of any one scientific approach to understanding the strategic management of the development of seaports of Ukraine. The purpose of the article is to determine the features of strategic management of the development of seaports of Ukraine. The article defines the conditions and approaches that require revision of approaches to strategic forecasting of the development of seaports of Ukraine, the state target programs according to their orientation. As a result of the research, methodological provisions have been formulated that reveal a scientific approach to improving the efficiency of state management of the development of seaports of Ukraine.

Keywords: seaports; state support; competitiveness; targeted programs; model; management system.

JEL classification: R41, L91

Вступ

Складність, багатоаспектність і комплексність завдань стратегічного управління розвитком вітчизняних морських портів унеможливають обмеження їх виконання рамками якогось одного наукового підходу до розуміння стратегічного управління розвитком морських портів України. Державному і територіальному рівням системи державного управління розвитком морських портів України притаманні риси стратегічної архітектури, а на рівні морського порту превалюють риси оперативної архітектури. При цьому відмінності між ними проявляються за такими ознаками, як: місія і призначення; статус морських портів України, об'єкт управління; джерело розвитку; співвідношення організації і самоорганізації; критерії ефективності системи стратегічного управління; базові методи.

Концептуальні основи стратегії інноваційного розвитку окремих пріоритетних напрямів національної економіки розкриті в наукових працях Галицького О. М., Гнат'євої Т. М., Гришової І. Ю., Давидюка О. О., Дяченко О. П., Міщак І. М., Ніколюк О. В., Стоянової-Коваль С. С., Шабатури Т. С., Язлюка Б. О. [1-10]. Проте доцільним є обґрунтування розвитку конкурентоспроможності національної морської інфраструктури, її галузевої інфраструктури, визначення сегментів та видів морекористування в умовах зростаючої нестачі природних ресурсів, а також послуг морського походження або морського призначення тощо.

Мета статті

Мета статті – розглянути особливості стратегічного управління розвитком морських портів України. У межах зазначеного наукового підходу удосконалено комплекс напрямів оптимізації системи стратегічного управління розвитком морських портів України.

Виклад основних результатів дослідження

До умов, які вимагають перегляду підходів до стратегічного прогнозування розвитку морських портів України наразі слід віднести:

- динамічні процеси міжнародної економічної інтеграції як вертикальної, так і горизонтальної, під впливом яких змінюється структура, обсяги і напрямки товароруху;
- активні глобалізаційні процеси світової економіки, що сприяють виникненню глобальних галузей економіки, конкурентоспроможних на глобальному рівні, які також супроводжуються новими товарно-транспортними потоками;
- переформатування регіональних інтеграційних утворень під впливом міжнародної економічної інтеграції і глобалізації;
- суспільно-політична ситуація в Україні, у результаті якої порушені усталені міжнародні господарські зв'язки, переорієнтовані експортно-імпорتنі операції і потоки, втрачена економічна доцільність окремих транспортних коридорів і, відповідно, транзитних перевезень тощо.

Визначаючи методологію стратегічного планування розвитку морських портів України, ми дотримуємося наукової позиції, сформульованої Ю. Сурміним, В. Бакуменком та А. Краснейчук, які розуміють методологію як специфічну діяльну систему, що містить принципи, категорії, теорії, парадигми і методи, які мають специфічне цільове призначення, пов'язане з реалізацією діяльності. Вона виступає як спосіб діяльності, спосіб організації діяльної системи, що поєднує відповідно до основних видів діяльності методологію пізнання, оцінки і практичної діяльності [1, с. 7–8]. З огляду на вищезазначене, методологія стратегічного планування розвитку морських портів України на державному рівні, виходячи з його місії, призначення і статусу як об'єкта управління, формується на основі синтезу положень кількох існуючих теоретичних підходів, систематизованих А. Гнатенко [2] (табл. 1), зокрема процесно-цільового, діяльносного, системного й адміністративного.

Особливість стратегічного управління розвитком морських портів полягає в тому, що превалювання загальнодержавних цілей при цьому забезпечується, на відміну від багатьох інших сфер суспільного життя, як правовими й економічними методами державного управління, так і адміністративними практично рівною мірою. А тому особливої ваги набуває узгодженість цілей стратегічного розвитку морських портів України з цілями вищих рівнів ієрархії, які визначатимуть економічну політику держави, пріоритети зовнішньоекономічних зв'язків країни, її участь у певних інтеграційних утвореннях, горизонтальну і вертикальну кооперацію, що, зрештою, забезпечує формування як власних вантажопотоків України (експорту й імпорту), так і визначає розвиток транзиту, разом із траєкторією і потужністю вантажопотоків. Отже, виникає необхідність у посиленні взаємодії між заінтересованими міністерствами й іншими центральними органами виконавчої влади у процесі формування цілей стратегічного розвитку морської галузі, зокрема морських торговельних портів України, що передбачає розвиток форм і методів такої взаємодії, поліпшення організаційно-управлінських процедур тощо [3].

Таблиця 1. Теоретичні підходи до стратегічного розвитку*

Підхід	Основні положення	Представники
Процесно-цільовий	Безперервність і процесна організація, взаємозалежність управлінських функцій, спрямованих на розробку та досягнення визначених цілей	А. Файоль У. Кінг, Д. Клеланд
Програмно-проектний	Таргетування стратегічних орієнтирів розвитку, програми і проекти як основні інструменти реалізації функцій управління; методологія проектного менеджменту	С. Бушуєв В. Мамонова
Діяльнісний	Стратегічне планування одночасно: вид діяльності (виконання суб'єктом управління конкретних функцій з метою досягнення визначених цілей), спосіб практичної організації розвитку об'єкта управління, засіб комунікації учасників діяльності	М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі, О. Коломийченко, В. Рохчин
Системний	Цілісна сукупність взаємозалежних елементів (цілей, методів, інструментів, об'єктів, суб'єктів управління), орієнтованих на досягнення визначених цілей в умовах мінливого зовнішнього середовища; ефективність і результативність забезпечується тісністю взаємодії елементів, що утворює синергетичний ефект; еволюціонує в результаті адаптації до умов зовнішнього і внутрішнього середовища; методологія базується на системному аналізі елементів і процесів, що пов'язують їх з цілями	І. Лех, С. Могильний, В. Назаренко, М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі
Ситуаційний	Вихідними позиціями при стратегічному плануванні є комбінації умов і станів зовнішнього і внутрішнього середовища, які визначають доцільність, ефективність і результативність використання інструментів, важелів, засобів управління; методологічно базується на діагностиці чинників і дослідженні закономірностей їх впливу на об'єкт управління	Ю. Шаров, О. Берданова, В. Вакулєнко, В. Тертичка
Адміністративний	Концентрується на функціях, правах і обов'язках, правилах, процедурах стосовно поведінки і дій суб'єкта управління, механізмів їх реалізації при збереженні балансу інтересів усіх сторін-учасників процесу стратегічного розвитку	Б. Кузик, В. Кушлін, Ю. Яковець
Ринково-маркетинговий	Підпорядкування цілей і завдань стратегічним орієнтирам, спрямованим на споживача; методологічно базується на положеннях територіального (регіонального) маркетингу, маркетингового менеджменту	В. Пілюшенко, І. Шкрабак, Р. Ларіна, В. Дубницький
Комплексний	Концептуалізація та інтеграція політик, програм і проектів, нормативно-правового, організаційного і координаційно-планового програмування з метою їх синхронізації, збереження балансу інтересів учасників, мінімізації використання ресурсів з максимальним ефектом	В. Бакуменко, С. Кравченко

*Згруповано за даними [1-4].

По-друге, як зазначають дослідники [1-6], конкурентоспроможність підприємства є показником відносним. Базою для зіставлення при цьому слугують аналогічні показники конкурентоспроможності ідеальних (еталонних) підприємств або портів-конкурентів. Крім того, конкурентоспроможність підприємства, на думку фахівців, є властивістю об'єкта, який характеризується ступенем задоволення ним конкурентної потреби у зіставленні з іншими об'єктами, що представлені на ринку; здатністю підприємства витримувати конкуренцію з аналогічними об'єктами, присутніми на ринку [1-6]. Отже, узгодженість цілей стратегічного розвитку морських портів України з цілями вищих рівнів ієрархії дозволить окреслити коло потенційних портів-конкурентів, у зіставленні з якими мають бути досягнуті конкурентні переваги, що дає змогу підвищити ефективність і результативність стратегічного управління розвитком морських портів країни. По-четверте, конкурентоспроможність підприємства визначає величину і ефективність використання всіх видів ресурсів [1-6]. Ефективність представляє собою показник успішності функціонування системи для досягнення запланованих результатів [3; 8]. Отже, такий підхід до розуміння суті конкурентоспроможності напряду пов'язує цілі і ресурси, витрачені на їх досягнення. Результативність ресурсного (у тому числі – фінансово-бюджетного) таргетування розвитку морського порту підвищується мірою чітко визначених стратегічних цілей і місця морського порту у реалізації стратегії соціально-економічного розвитку країни. По-п'яте, морські торговельні порти виступають не тільки як підприємства, що мають стратегічне значення для економіки України, але й як найпотужніші бюджетоутворювальні підприємства відповідного регіону. Вони мають велике, а іноді визначальне, структуротвірне значення для господарського механізму адміністративно-територіальної одиниці. За таких умов заходи державної підтримки розвитку морського порту стають основою розв'язання низки проблем соціально-економічного розвитку регіону або міста. З іншого боку, результати реалізації державних цільових програм (ДЦП), спрямованих на забезпечення розвитку території, сприяють підвищенню рівня конкурентоспроможності самого морського порту. З огляду на це, в системі функцій стратегічного управління розвитком морських портів функція організації виконання стратегічних планів потребує підвищеної уваги до державного планування, складовою реалізації якого виступає державне програмування.

Закон України «Про державні цільові програми» [9] закріплює широкий спектр ДЦП за їх спрямованістю, що перетворює їх на досить потужний інструмент стратегічного управління розвитком морських портів України, потенціал якого, однак, нині використовується не повною мірою. Важливо зазначити, що інтереси території розташування порту (міста, регіону) в процесі державного програмування гарантується Законом України «Про державні цільові програми», статтею 6, яка проголошує, що, поряд з Кабінетом Міністрів України, центральними органами виконавчої влади, Національним банком України, Національною академією наук України, ініціювати розроблення державної цільової програми, розробляти та проводити громадське обговорення концепції програми можуть: Верховна Рада Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські ради, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, обласні, Київська та Севастопольська міські державні адміністрації.

Таблиця 2. Класифікація державних цільових програм за їх спрямованістю*

Вид програми	Спрямованість програми
економічна	розв'язання комплексних галузевих і міжгалузевих проблем виробництва, підвищення його ефективності та якісних характеристик, забезпечення ресурсозбереження, створення нових виробництв, розвиток виробничої кооперації
наукова	забезпечення виконання фундаментальних досліджень у галузі природничих, суспільних і технічних наук
науково-технічна	розв'язання найважливіших науково-технічних проблем, створення принципово нових технологій, засобів виробництва, матеріалів, іншої наукоємної та конкурентоспроможної продукції
соціальна	розв'язання проблем підвищення рівня та якості життя, проблем безробіття, посилення соціального захисту населення, поліпшення умов праці, розвиток охорони здоров'я та освіти
національно-культурна	розв'язання проблем національно-культурного розвитку, збереження національно-культурної спадщини, задоволення інтелектуальних та духовних потреб людини
екологічна	здійснення загальнодержавних природоохоронних заходів, запобігання катастрофам екологічного характеру та ліквідація їх наслідків
оборонна	посилення обороноздатності держави
правоохоронна	забезпечення правоохоронної діяльності, боротьби із злочинністю та державної безпеки

*Згруповано за даними [1-5; 10-13].

Отже, до ініціювання державної цільової програми можуть бути долучені як місцеві органи державного управління, так і органи місцевого самоврядування як виразники інтересів населення території на основі стратегічного бачення її розвитку територіальними громадами.

По-шосте, наявність в Україні трьох типів портів: портів-хабів, диференційованих і нішевих портів – вимагає поглиблення диференціації методів, інструментів і важелів стратегічного управління розвитком морських портів України. Узагальнюючи сучасні погляди на структуру методів державного управління, за формами впливу виділяють прямі і непрямі методи, а за способом впливу – нормативно-правові, економічні, організаційні, адміністративні, соціально-психологічні [10], зазначаючи, що прямі методи безпосередньо впливають на стан об'єкта управління, а непрямі характеризуються опосередкованим впливом, оскільки передбачають створення сприятливих умов для його функціонування і розвитку. Найбільшу можливість диференціації державних методів забезпечення стратегічного розвитку морських портів України надають економічні методи, до яких відносять [11]: податкове стимулювання, трансформацію власності, оренду і концесію, пільгове кредитування, зниження ставок рефінансування, цільове бюджетне фінансування, державне замовлення, дотації, субсидії, регулювання цін, митні обмеження, державне соціальне страхування тощо. Така диференціація уможливіє найбільш повне урахування особливостей морського порту як об'єкта стратегічного управління, умов і перспектив його розвитку, місця у транспортній системі України, взаємодії з оточуючим середовищем, потреби у ресурсах розвитку тощо. Водночас протилежним полюсом диференціації методів державного впливу стає ускладнення системи управління, необхідність оновлення правил і процедур взаємодії різних рівнів управління, розширення інформаційно-аналітичної бази прогнозування розвитку морських портів. Однак «точковий», чітко спрямований вплив держави на процеси стратегічного розвитку морських портів дозволить підвищити його ефективність.

Висновки та перспективи подальших розвідок

У результаті дослідження сформульовано методичні положення, що розкривають науковий підхід до підвищення дієвості державного управління розвитком МПУ:

- посилення взаємодії між центральними органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування у процесі цілепокладання розвитку МПУ і його ресурсного таргетування;
- забезпечення конкурентних переваг МПУ на основі цілеспрямованого формування товаропотоків і розвитку МТК територією України;
- посилення функцій державного планування і програмування розвитку МПУ на рівні окремих адміністративно-територіальних одиниць;
- диференціація методів, інструментів і важелів державного управління розвитком МПУ.

Вітчизняна модель морського порту ідентифікована як порт-інструмент (перехідна форма від державного порту до порту-володільця). Встановлено, що механізм державного управління розвитком МПУ загалом не спрямований на системну розбудову суб'єкт-об'єктної і суб'єкт-суб'єктної форм взаємодії держави і суб'єктів портової діяльності в процесі державного управління розвитком МПУ, не забезпечує розвитку МПУ як елементу МТК і відповідності вітчизняних тенденцій портових реформ виявленим світовим.

Список літератури

1. Бакуменко В. Д., Кравченко С. О. Методологія системних досліджень в державному управлінні: навчальний посібник. Київ: ВПЦ АМУ, 2011. 115 с.
2. Михайличенко К. М. Розвиток портової діяльності в контексті забезпечення національних інтересів України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. № 1 (38). С. 124–136. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spe_2016_1_15.
3. Валуєва Л. В. Деякі аспекти вдосконалення правового регулювання управлінської діяльності в морських портах України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*, серія «Юриспруденція». 2014. № 10-1. Том 1. С. 92–95.
4. Павліха Н. В., Кузьмін П. В. Модернізація транспортних коридорів в умовах економічної нестабільності. *Зб. наук. праць Національного університету державної податкової служби України*. 2011. № 1. С. 404–417.
5. Мережа міжнародних транспортних коридорів на території України. Міністерство інфраструктури України. URL: <http://www.mtu.gov.ua/en/transport/print/42.html>.
6. Гнатєва Т. М., Кабанова О. П. Сучасні тенденції залучення капітальних інвестицій, як важливий фактор структурної перебудови економіки. *Фінансові дослідження*. Вип. 1(4). 2018. URL: <http://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=14&id=107>.

7. Hnatieva, T. M. Model of economic development enterprise in the context to European integration / T. S. Shabaturova, A. A. Kravchuk, T. M. Hnatieva // Науковий вісник Полісся. – 2017. - № 3 (11). Ч. 2. – С. 89-94.
8. Глушко О. В., Гришова І. Ю., Лагодієнко Н. В. Ефективний методичний інструментарій прогнозування фінансово-економічної стійкості. *Актуальні проблеми економіки*. 2017. №1. С. 359-366.
9. Давидюк О. О. Захищеність економічних інтересів бізнесу: еволюція економічної категорії та її складові. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка та менеджмент»*. – №8 (69). – 2016. – С.117-120.
10. Гришова І. Ю., Дяченко О. П. Стратегія державної політики в сфері детінізації економіки України. *Право та державне управління*. 2016. №4. С. 207-213.
11. Дяченко О. П. Державне регулювання у сфері запобігання корупції в контексті рекомендацій міжнародних організацій та експертів. *Право та державне управління*. 2017. №4. Т. 2. С. 62-67.
12. Гришова, І. Ю., Федоркін Д. В. (2017). Концептуальний підхід щодо державного управління екологічною безпекою аграрного виробництва. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*, (6), 161-167. Retrieved from <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/53>.
13. Gryshova I. Yu., Shestakovska T. L., Glushko O. V. The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development // *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. -2017. - №4. – С. 75-80.
14. Асоціація морських портів України «Укрпорт» : офіційний сайт. URL: www.ukrport.org.ua.
15. Грузооборот морських торгових портів України за 2014 год. *Порти України*. URL: <https://ports.com.ua/articles/kak-vyglyadyat-porty-ukrainy-na-fone-chernomorskikh-konkurentov>.
16. Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430>.

References

1. Bakumenko, V. D., & Kravchenko, S. O. (2011). *Metodolohiya systemnykh doslidzhen' v derzhavnomu upravlinni*. Kyiv: VPTs AMU.
2. Mykhaylychenko, K. M. (2016). Rozvytok portovoyi diyal'nosti v konteksti zabezpechennya natsional'nykh interesiv Ukrayiny. *Stratehichni priorityety*, 1 (38), 124–136. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/spe_2016_1_15.
3. Valuyeva, L. V. (2014). Deyaki aspekty vdoskonalennya pravovoho rehulyuvannya upravlins'koyi diyal'nosti v mors'kykh portakh Ukrayiny. *Naukovyy visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, 10-1, 92–95.
4. Pavlikha N. V., Kuz'min P. V. (2011). Modernizatsiya transportnykh korydoriv v umovakh ekonomichnoyi nestabil'nosti. *Zb. nauk. prats' Natsional'noho un-tu derzhavnoyi podatkovoyi sluzhby Ukrayiny*, 1, 404–417.
5. *Merezha mizhnarodnykh transportnykh korydoriv na terytoriyi Ukrayiny*. (n.d.). Ministerstvo infrastruktury Ukrayiny. Retrieved from: <http://www.mtu.gov.ua/en/transport/print/42.html>.
6. Hnat'yeva, T. M., & Kabanova, O. P. (2018). Suchasni tendentsiyi zaluchennya kapital'nykh investytsiy, yak vazhlyvyi faktor strukturnoyi perebudovy ekonomiky. *Finansovi doslidzhennya*, 1(4). Retrieved from: <http://fr.stu.cn.ua/index.pl?task=arcinf&l=ua&j=14&id=107>.
7. Shabaturova, T. S., Kravchuk, A. A., & Hnatieva, T. M. (2017). Model of economic development enterprise in the context to European integration. *Naukovyy visnyk Polissya*, 3 (11), 89-94.
8. Hlushko, O. V., Gryshova, I. Yu., Lahodiyenko, N. V. (2017). Efektyvnyy metodychnyy instrumentariy prohnozuvannya finansovo-ekonomichnoyi stiykosti [An effective methodological toolkit for forecasting financial and economic sustainability]. *Aktual'ni problemy ekonomiky – Actual problems of economy*, 1, 359-366. [in Ukrainian].
9. Davydyuk, O. O. (2016). Zakhyschenist' ekonomichnykh interesiv biznesu: evolyutsiya ekonomichnoyi katehoriyi ta yiyi skladovi. *Visnyk Sums'koho natsional'noho ahrarnoho universytetu*, 8 (69), 117-120.
10. Gryshova I. Yu., Dyachenko O. P. (2016). Stratehiya derzhavnoyi polityky v sferi detinizatsiyi ekonomiky Ukrayiny. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, 4, 207-213.
11. Dyachenko O. P. (2017). Derzhavne rehulyuvannya u sferi zapobihannya koruptsiyi v konteksti rekomendatsiy mizhnarodnykh orhanizatsiy ta ekspertiv. *Pravo ta derzhavne upravlinnya*, 4(2), 62-67.
12. Gryshova, I. Yu., Fedorkin, D. V. (2017). Kontseptual'nyy pidkhid shchodo derzhavnoho upravlinnya ekolohichnoyu bezpekoyu ahrarnoho vyrobnytstva. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, (6), 161-167. Retrieved from: <https://instzak.com/index.php/journal/article/view/53>.
13. Gryshova, I. Yu., Shestakovska, T. L., & Glushko, O. V. (2017). The economic measurement of convergence of institutional impact on the sustainability of development. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrayiny*, 4, 75-80.
14. *Asotsiatsiya mors'kykh portiv Ukrayiny «Ukrport»*. (2018). Ofitsiyyny sayt. URL: www.ukrport.org.ua.

-
15. *Hruzooborot morskikh torhovykh portov Ukrainy za 2014 hod.* (2015). Porty Ukrainy. Retrieved from: <https://ports.com.ua/articles/kak-vyglyadyat-porty-ukrainy-na-fone-chernomorskikh-konkurentov>.
 16. *Pro skhvalennya Natsional'noyi transportnoyi stratehiyi Ukrayiny na period do 2030 roku.* (2018). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430>.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2018 р.